

L'ensenyament de la terminologia en els estudis de secundària i batxillerat

La terminologia en els llibres de secundària

PILAR SÁNCHEZ-GIJÓN
Consell de Redacció

Els instruments habituals que s'empren a l'ensenyament secundari són, com no pot ser d'una altra manera, els llibres de text. S'utilitzen en totes les matèries, donen suport a diferents metodologies docents, són també objecte de la transformació tecnològica aplicada a l'aprenentatge... però tant si són l'element que centra el procés d'aprenentatge a l'aula com si s'utilitzen només com a recurs de suport, els llibres de text segueixen sent el referent on es fixen i es concentren els continguts de cada matèria. És per aquest motiu que, sigui quina sigui la matèria del llibre de text, la presència de terminologia és una constant.

Per tal de conèixer en profunditat com es presenta i com es tracta la terminologia en els llibres de text de secundària ens hem adreçat a dues de les editorials més representatives del sector, l'editorial Santillana Grup Promotor i l'editorial Barcanova, a qui agraïm la col·laboració. A continuació en presentem una síntesi.

Com es presenta la terminologia en els llibres de text?

Si bé sembla ineludible incloure terminologia a l'hora de desenvolupar qualsevol matèria, la manera de presentar-la, de posar el focus sobre els conceptes bàsics de cada unitat, singularitza les unitats de coneixement especialitzat. El primer tret comú que ens ha cridat l'atenció és que les editorials són conscients de la pre-

sència de terminologia tant en els llibres de text de matèries com ara ciències de la naturalesa com de ciències socials o humanitats. Tanmateix, la presentació de la terminologia en el llibre de text pot variar en funció de la matèria tractada.

En concret, els llibres de l'editorial Santillana, a més de definir termes en l'exposició dels continguts, també inclouen glossaris al final del material. Al llarg del text acostumen a destacar en negreta la terminologia específica més rellevant per a la matèria. Pel que fa als conceptes més rellevants, i sobretot si apareixen per primer cop en aquell contingut curricular, en ocasions es presenten en un apunt més explicatiu i de manera aïllada. D'aquesta manera es pretén donar una informació més profunda sobre el concepte, i fins i tot es pot arribar a afegir a l'explicació un esquema, un gràfic o altres elements de suport informatiu. En l'àmbit de ciències socials i humanitats, els llibres poden incloure apartats als marges de la pàgina dedicats expressament a recollir continguts conceptuals. A més, els llibres de ciències socials acostumen a incloure activitats per als alumnes que proposen elaborar definicions dels termes rellevants contextualitzades dins del període històric concret o de les condicions d'aplicació del terme.

Un altre exemple del tractament de la terminologia en els llibres de secundària és el que ofereix l'editorial Barcanova. En aquest cas la terminologia és present en els llibres de totes les matèries, tant de les ciències naturals (biologia, i física i química) com de socials i humanitats. En el cas dels llibres de l'àmbit de les ciències naturals, els conceptes rellevants de cada unitat didàctica es destaquen d'una manera o altra. L'alumne el reconeix dins del disseny de la pàgina. En concret, en els llibres de ciències naturals les definicions dels conceptes rellevants es ressalten amb un fons de color en l'explicació teòrica. A més, en les activitats que es proposen al final de cada unitat didàctica, l'alumnat té la possibilitat de completar de manera sistemàtica un mapa conceptual que vincula els conceptes entre ells. En canvi, pel que fa a ciències socials i humanitats, els termes queden integrats dins del corpus teòric d'explicació, sense ressaltar-ne la definició. Tanmateix, a cada apartat s'indica quin és el concepte o els conceptes rellevants.

Així, trobem diferències entre la manera de presentar la terminologia en els llibres de text propis de matèries de ciències de la naturalesa i de matèries de ciències socials i humanitats.

1. L'activitat industrial

activitat industrial
matèria primera • fàbrica
empresa • mà d'obra • capital

L'activitat industrial consisteix a transformar **matèries primeres**, extretes de la natura (blat, cotó, bauxita, argila, ferro, etc.), en **productes elaborats** destinats directament al consum (pa, roba, llaines de begudes) o en **productes semi-elaborats**. Aquests darrers es destinen a altres activitats industrials (ciment, components metàl·lics com filtres o engranatges, etc.). **[Font 1]**

La primera activitat industrial cal situar-la en la prehistòria, quan l'espècie *Homo* transformava pedres en destrals o ganivets. També són conegudes de molt antic la **indústria metal·lúrgica**, arran de la producció d'armes durant l'edat dels metalls; la **indústria tèxtil**, que ha proporcionat a l'ésser humà roba per vestir (seda, lli, llana, etc.), i la **indústria del garum**, una salsa de peix molt apreciada pels grecs i els romans. Totes aquestes indústries tenien una escassa incidència econòmica en les societats d'aquelles èpoques, que eren bàsicament agràries i que transformaven els productes amb les mans o amb eines molt rudimentàries.

No va ser fins al segle XVIII, amb la Revolució Industrial, que les màquines van anar substituint els processos manuals, la producció industrial va esdevenir massiva i la indústria es va convertir en un puntal de l'economia i el desenvolupament. Tant fou així que durant bona part del segle XX els conceptes *país industrialitzat* i *país desenvolupat* es van utilitzar com a expressions sinònimes.

1.1. Els elements del procés industrial

Per desenvolupar una indústria, per petita que sigui, són imprescindibles sis elements bàsics: les matèries primeres, l'energia, les màquines, la mà d'obra, el capital i la fàbrica. **[Font 2]**

No s'ha de confondre una fàbrica amb una empresa. La **fàbrica** és l'espai físic on es duu a terme la producció industrial. L'**empresa**, en canvi, és l'organització humana que coordina els elements que intervenen en el procés industrial.

Una empresa pot tenir només una fàbrica i ser dirigida per una sola persona o, al contrari, tenir moltes fàbriques, repartides per diferents parts del món, i ser dirigida per diverses persones. Quan les empreses són dirigides per moltes persones col·lectivament, s'anomenen **societats**.

Rajola de ceràmica que representa un ofici manual.

RECORDA
La indústria s'inclou dins el sector secundari, igual que l'explotació de fonts energètiques i la construcció.

118

Font: Editorial Barcanova

Com s'elaboren les definicions de la terminologia escollida?

Un cop presentada la selecció de termes de cada unitat didàctica, els descriuen d'alguna manera. En aquest sentit, les editorials han de decidir quines característiques han d'acomplir les definicions que es proposen per contribuir al procés d'aprenentatge dels alumnes.

En el cas de l'editorial Santillana, en gran part dels casos el punt de partida de la definició d'un terme és la definició acadèmica, la que es recull en diccionaris normatius o en diccionaris terminològics d'especialitat. Aquesta definició s'adapta tenint en compte la matèria a la qual pertany i el curs en què es farà servir el llibre. Es duu a terme, per tant, una adaptació per adequar la definició a l'edat i maduresa de l'alumnat i també als seus coneixements previs sobre l'àrea o la matèria. En conseqüència, també es limita al context en què es presenta, de manera que se cenneix a alguns dels aspectes concrets que es treballen o al període històric en què s'utilitza; o bé es posa en relació amb altres defi-

nicions ja donades prèviament en el mateix llibre. En altres casos, pot caldre elaborar una definició totalment nova; per exemple, quan es considera que les definicions acadèmiques no són prou precises per a l'àrea que es treballa, o bé quan són massa complexes perquè les pugui comprendre l'alumnat d'aquell curs. La concreció per a un període determinat és especialment rellevant a l'àrea de socials.

Per la seva banda, l'editorial Barcanova opta per incloure en els seus llibres de text definicions redactades expressament amb aquest propòsit amb l'objectiu d'adequar-les al nivell de l'alumnat estàndard de cada curs.

En conclusió, les definicions dels llibres de les diferents matèries i de les diferents editorials tenen en comú que es limiten al context d'utilització del terme i al curs i les característiques de l'alumnat.

S'estableixen interrelacions entre els termes?

La terminologia no s'utilitza de manera aïllada. Dins de cada àrea de coneixement, la relació entre els termes, la seva estructura conceptual, és més informativa i presenta més coneixement que el conjunt dels termes aïllats. La interrelació dels termes d'una matèria, a més, pot suposar un mecanisme d'ensenyament i aprenentatge que faciliti l'assimilació de conceptes nous. Per aquest motiu hem volgut parar atenció en la manera com els llibres de text mostren les relacions existents entre els termes d'una matèria.

En el cas dels llibres de l'editorial Santillana, per exemple, vetllen per dotar-los de coherència denominativa no només al llarg de cada llibre sinó també durant tota l'etapa educativa. També es vetlla per la coherència entre llibres de la mateixa àrea temàtica. Si per evitar la reiteració es combinen dos termes diferents per expressar un mateix concepte, en el discurs es presenten prèviament com a termes sinònims procurant que quedi clar que fan referència al mateix concepte. En alguns materials, un cop presentats els termes sinònims, sempre s'opta per seguir-ne utilitzant només un. Tanmateix, en alguns casos es descarta presentar els possibles sinònims i s'opta per utilitzar una única denominació.

Les activitats d'algunes unitats també posen el focus en la relació que s'estableix entre els termes. Per exem-

ple, en alguns casos es pot considerar oportú proposar que l'alumne redacti (o completi) una definició en lloc de proporcionar-la de manera expressa. En aquests casos s'inclouen esquemes i altres materials didàctics de suport.

Pel que fa l'àmbit de socials i humanitats, els llibres de l'editorial Barcanova recullen al final de la unitat didàctica tots els conceptes amb les definicions corresponents en forma d'esquema gràfic. D'aquesta manera, els termes queden vinculats entre ells i s'atribueix a cada concepte una imatge que el caracteritza i que ajuda a fixar-lo. Aquest esquema gràfic serveix com a recull de conceptes que cal aprendre i és una eina interessant per facilitar l'estudi a l'alumnat.

En conclusió, els llibres de text tenen en compte el caràcter interrelacional de cada terme, utilitzen les definicions com a mecanisme d'enllaç entre ells i, en ocasions, recorren a representacions esquemàtiques per recollir la terminologia de cada unitat didàctica o de cada matèria. ✿

El segle XVIII 1

→ SABER FER

Definir conceptes

Definir consisteix a explicar de forma clara i entenedora el sentit de les paraules. Perquè assoleixi aquest objectiu, la definició ha de ser el més breu possible. S'han d'evitar les digressions, ja que confonen. En el cas de les paraules directament relacionades amb fets o processos històrics, és molt important la contextualització a través de la cronologia i la localització geogràfica.

Feudalisme

Sistema d'organització política i social de la majoria de països de l'Europa occidental entre els segles IX i XV (edat mitjana) i que en alguns aspectes es va prolongar durant els segles XVI i XVIII (edat moderna), i fins i tot més enllà. La base d'aquest sistema era el feu, element central de la relació entre els senyors feudals i els seus vassalls.

FES-HO AIXÍ

1. Identifica la paraula que has de definir, per exemple, estament.
- Busca-la al diccionari.
- Tria l'accepció (significat) adient. Pensa que una mateixa paraula pot tenir significats diferents segons el context (polisèmia).
- Defineix, si és possible, el terme amb les teves paraules.
- Fes una frase d'exemple, en què s'utilitzi el terme amb el significat adient.

2 COMPRESIÓ LECTORA.

L'Antic Règim i la Revolució

Una cosa sorprèn des del principi: la Revolució, l'objectiu de la qual era abolir a tot arreu el que quedava de les institucions medievals, no va esclatar als països en què aquestes institucions, més ben conservades, feien sentir més al poble les seves molèsties i els seus rigors, sinó, per contra, en aquells on menys molestaven; de manera que el seu jou va semblar més insuportable allí on en realitat era menys pesat.

Alexis de TOCQUEVILLE,
L'Antic Règim i la Revolució, 1856. Adaptació

- Indica el tipus de font.
- Indica la idea central del text i comenta-la.
- Quina relació hi ha entre l'Antic Règim i l'edat mitjana?

CLAUS PER ESTUDIAR

- Assenyala les característiques més importants de l'Antic Règim.
- Quins grups socials formaven la societat estamental?
- Indica quins van ser els grans motors de transformació de la societat de l'Antic Règim.

Pensa Els estaments de l'Antic Règim eren socialment homogenis? Argumenta la resposta.

17